

Förbudet för "Unge grefven" : en cause célèbre ur dagens teaterkrönika /

Molander, Harald,

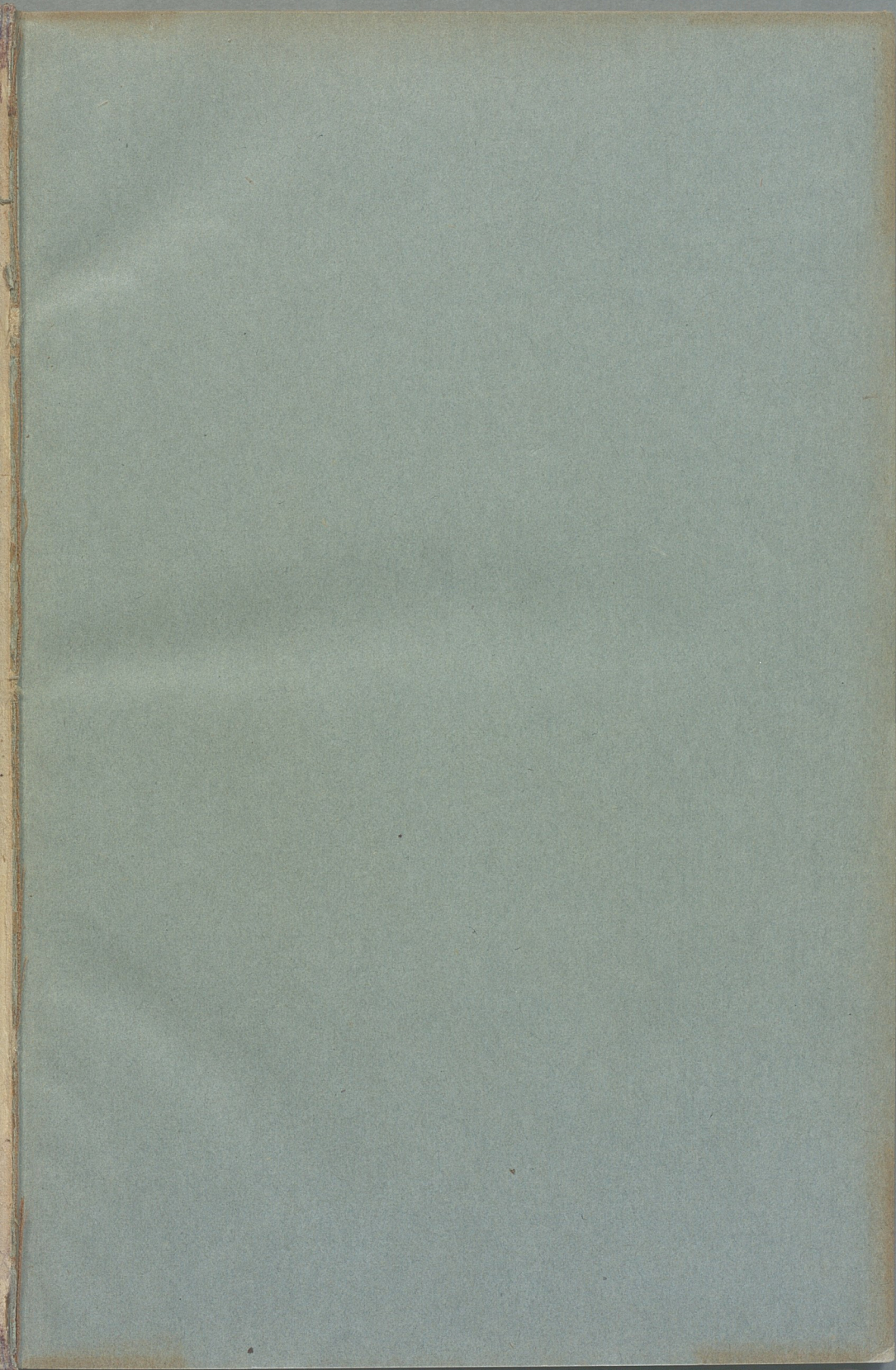

National Library
of Sweden

Kungl. Biblioteket
STOCKHOLM

Tidskr.

K
.....
.....
.....

FÖRBUDET FÖR "UNGE GREFVEN"

EN CAUSE CÉLÈBRE

UR

DAGENS TEATERKRÖNIKA

A decorative flourish consisting of a central floral motif with symmetrical scrollwork extending to the left and right, flanked by small upward-pointing arrows.

STOCKHOLM,
GUSTAF LINDSTRÖMS BOKTRYCKERI.
1895.

Kungl.
STO

Tic

Att en författare plötsligt förbjuder landets eller hufvudstadens
† förnämsta teater hvarje vidare uppförande af hans skådespel —
ett stycke som vunnit framgång hos publiken och erkännande af
kritiken samt fortfarande spelas med stora recetter — är utan tvif-
vel någonting ganska sällsynt. Ett sådant fall har emellertid ny-
ligen inträffat i Stockholm, då hr Knut Michaelson, den 12 april
1895, delgaf K. Dram. Teatern förbud att vidare uppföra hans
komedi »Unge grefven».

Saken väckte en betydande uppmärksamhet. Ett sådant steg
af en författare gent emot en teaterdirektion hade här aldrig till-
förene vedervärgats. Och den ordkarga form, hvari författaren ge-
nom tidningarna offentliggjorde förbudet, utan att angifva motiven
därtill, var lika ägnad att ägga allmänhetens nyfikenhet, som teater-
styrelsens oförmåga, att offentligt försvara sig mot misstanken för
att vara den felande parten, blef en missräkning för åtskilliga stjärn-
tydare och spåmän. Ty vi räkna ej ett slags genmäle, som den
13 april på förmiddagen insändes till en af våra stora högertid-
ningar, men visade sig vara af art att genast böra hamna i
papperskorgen, ock än mindre några likaledes från teaterassocia-
tionens sida privat verkställda försök till förklaring, hvilka till och
med af teaterns ifrigaste anhängare befunnos vara af nog apokry-
fisk beskaffenhet för att väcka åtlöje i stället för medhäll.

Om afsedt eller ej — faktiskt är, att förbudet i vår eljest
fredliga och enformiga teaterkrönika blef en cause célèbre, som
frestade till och med oss att tränga djupare in i saken för att
finna den s. k. pudelns kärna. Och till den ändan ha vi företagit
en liten detektiv undersökning af ställningar och förhållanden, af
orsaker och verkningar, af pro och contra, hvars resultat vi gå att
här nedan meddela, i hopp att därmed för en stund kunna intres-

sera allmänheten och särskildt K. Dram. Teaterns vänner. Ty hvad vi erfarit bringar ej allena klarhet i den föreliggande frågan, utan är därtill ägnadt att i viss mån belysa diverse konst- och arbets-förhållanden vid vår dramatiska nationalteater.

I.

En och annan bland våra läsare torde möjligen erinra sig ett rykte, som härstädes kom i omlopp för omkring halftannat år sedan, då hr Michaelsons senaste skådespel »Förr i världen» uppfördes på K. Dram. Teatern. Man sade, att författaren vid en af de första representationerna af detta stycke, på grund af vissa brister i utförandet — tillfälliga, men af natur att näppeligen kunna förbli en hemlighet för publiken till spektaklets slut — skulle ha lemnat teaterns scen med förklaringen, att han ej vidare ämnade sätta sin fot där . . .

De närmare detaljerna i denna historia höra ej hit, men vi nödgas inledningsvis återgifva och konstatera sanningen af detta rykte, som förklarar orsaken, hvarför hr Michaelson senaste höst, med förbigående af K. Dram. Teatern, tillät sig mottaga anbud från en af våra sekundteatrar om uppförande af hans då fullbordade nya komedi »Unge grefven».

K. Dram. Teaterns styrelse, som emellertid torde ha försport detta och funnit med sitt affärsintresse och sitt anseende mest förenligt att stryka på foten, skyndade då i grefvens — för att ej säga unge grefvens — tid att till författaren framföra anhållan om att inlemna sin komedi till den teater, som med både konstnärlig och ekonomisk framgång uppfört hans flesta föregående arbeten.

Som emellertid afbönen var anförtrodd åt en af teaterns mest komiska aktörer, torde hr Michaelson ha funnit andakten däri af alltför dubiös halt för att utan vidare förmå honom till absolutions meddelande. Han föredrog därför att till den quasi-officiöse gesandten skriftligen afgifva sitt svar, i bref af den 25 november 1894, hvori han anger sig vara villig lemna sitt stycke till K. Dram. Teatern »under vilkor att från direktionen en skrifflig begäran afgåfves» senast onsdagen den 28 i samma månad, samt att man tillgodosåge hans »fordran på såväl det antal repetitioner, han pröfvade nödiga,

som på styckets bibehållande å repertoiren, så länge det ej med fog kunde anses utspeladt».

Den 27 november mottog hr Michaelson direktionens begäran, redigt stiliserad och courant renskrifven af teaterns framdeles afgående sekreterare, som avslutade sitt bref med följande till och med charmant lagda ord: »Direktionen skall låta sig angeläget vara att gå edra önskningar till mötes samt att föröfrigt behandla edert stycke med all den pietet, edert intresserade och af allmänheten uppburna författareskap förtjänar».

Detta dokument och särskildt här anförda, lika varmt tänkta som finkänsligt uttryckta ursäkt för det förgångna och försäkran för framtiden synas ha skingrat den sista fläkten af tvivel i hr Michaelsons ärliga själ. Ty stycket inlemnades till K. Dram. Teatern. Och redan den 6 december hade sekreteraren äran meddela författaren dess antagande.

Den 31 i samma månad ägde den s. k. kollationeringen rum, och den 9 januari vidtogs repetitionerna, som till största delen leddes af författaren själf. Lördagen den 6 april ägde premiären rum, och onsdagen den 10 april uppfördes stycket för sista gången. Fredagen den 12 april meddelade författaren Associationens styrelse skriftligt förbud att vidare uppföra det.

Stycket hade då gifvits fem gånger med en medelrecett af 1,135 kr. 46 öre.

Detta är »Unge grefvens» yttre historia.

II.

Från styckets inöfningstid finnes emellertid ett och annat att anteckna till belysning af denna historias inre sammanhang och utveckling.

Rollbesättningen blef den af hr Michaelson föreslagna, sedan fru Hartmann på egen upprepad och enträgen begäran erhållit Sigrids jämförelsevis obetydliga roll, hvarmed författaren tvekat att betunga den flitigt anlätade artistens repertoar.

Repetitionernas antal uppgifvas hafva varit 27, hvaribland vi likväl här endast ha att fästa afseende vid de 24, som författaren ledde, då de öfriga torde ha saknat förmånen af någon ledning alls.

Bland de 18 repetitioner, som, delade i två perioder med

inemot en månads mellantid, höllos från den 9 januari till den 1 april, var styckets personal — som dock består af blott nio personer — fullständigt närvarande . . . endast 4 gånger! Då laga förfall någon gång anmäldes, ehuru detta synes ha varit ganska sällspordt, angafs såsom sådant »opasslighet» — denna speciella skol- och teater-åkomma, som i läkarestatistiken lämpligast torde böra benämnas accomodations-trötthet, och som man i föreliggande fall, mänskligt att döma, oftast synes ha ådragit sig vid förberedande öfningar till enskilda sujetters matinéer.

Då emellertid speciellt innehafvarinnan af M:me Sans-Gène's ansträngande roll, under de 14 första repetitionerna, intill den 16 mars, såg sig ur stånd att medverka vid mer än 5 hela repetitioner — den 9, 14 och 23 jan., den 28 febr. och den 7 mars — samt vid 2 till hälften — den 25 febr. och den 1 mars — fann sig författaren föranlåten att lemna ett exemplar af Sigrids roll äfven åt frk Svanström för eventuel dubbling. Som denna artist likväl först efter Galeotto-matinéen, den 31 mars, kunde deltaga i repetitionerna på scenen, infann sig fru Hartmann vid ytterligare 3 sådana, den 16, 20 och 22 mars . . . Den 30 i samma månad insjuknade hon.

Det var då den märkliga tid ingick, som närmast torde kunna benämnas K. Dram. Teaterns »försakelsevecka». Det var då denna teater — trots direktionens tidningsnotiser om samtidig inöfning af tre helaftonsprogram under de sju veckor »M:me Sans-Gène» gifvits — i åtta dagar befans komplett renons på repertoar, sedan repetitionerna af »Unge grefven» alltifrån den 22 mars legat nere. Och det var då, som hr Michaelson, vid en återblick på sin komedis skiftande öden under de tre gångna månaderna, började finna den numera redan till hälften afgangne sekreterarens revers på »pietet för hans intresserade arbete» till den grad symbolistisk, att han den 30 mars på aftonen till teaterns direktör aflät följande uttrycksfulla handbref:

»Broder,

Jag tillåter mig att fästa din uppmärksamhet därpå, att hvarken mina öfriga göromål eller hänsyn till mitt styckes fördel medgifva mig att längre afvakta den alltjämt oafgjorda tidpunkten för inöfningens avslutande och premiären. Af dessa skäl tager jag mig friheten bedja om, att inom någon af de närmaste dagarna få motse en fullt säker bestämmelse angående förestående. På utfallet af ditt svar kommer att bero, huruvida jag nödgas återtaga stycket eller icke.

Vänner

Knut Michaelson.»

Dessa enkla rader slogo ned som en blix från K. Dram. Teaterns eljes klara — endast stjernbeströdda himmel.

Sigrids scener, med frk Svanström, anslogos genast på arbetslistan för följande dagar och premiären utsattes, efter förfrågan hos författaren, till den 6 april.

Visserligen betviflade teaterns direktör ännu onsdag middag författarens förklaring, att stycket kunde spelas på lördag, men som han själf ej dittills öfvervarit någon enda repetition, lät han udda vara jämt och annonserade . . . Visserligen bad fru Hartmann, i egenhändigt bref, författaren om ett besök för att få utveckla »en idé», men man vet ej hvilken, emedan författaren hade sina idéer för sig och skickade återbud . . . Visserligen anmälde sig då den energiska skådespelerskan på fredag förmiddag nog frisk för att genast åter kunna spela »M:me Sans Gêne» och göra en ända på försakelseveckan . . . Men ingenting hjälpte. Hr Michaelson hade nu en gång tagit rodret på det krängande teaterskeppet i sin hand, lilla Kajsa friskade upp allt hvad hon kunde, och hamnen nåddes i rättan tid.

Man kan ej annat än häpna öfver arbetsförhållanden af den art, som vi ofvan skildrat, som teaterns medlemmar näppeligen kunna dementera, och som dess vänner endast kunna beklaga. Ty här saknas till evidens hvarje begrepp om den ordning, utan hvilken en teater ej kan existera såsom konstanstalt. Det är förvisso ej pliktreglemente och skräckregemente som göra skådespelarne till artister, men det ordnade arbetet och det planlagda användandet af talangen äro de första villkoren för en teaterprestations karaktär af verkligt konstverk. Sådant synes här vara obekant eller föraktadt. Den sceniske ledaren desavoueras när som helst ej allena af sin direktör, men af ett dussin husbönder. Den enskildes nyck är det enda regulativet för hans arbete. En tillfällig partimajoritet skyr inga medel att inom och utom teatern stämpla minoriteten som konstnärliga oförmågor, och stjärnan för dagen kanoniseras som — »förnuftets gudinna». Den personliga vanmakten är kompetensvillkoret för att få bära maktens insignier, och den medvetna impotensens misstänksamhet nödgas göra narraktigheten till sin prestige — medan hela hecatomben, hög som låg, storknar af skräck inför hvarje framträdande förmåga liksom inför en ny Pytagoras med offerkniven i hand.

Här anmärker läsaren: Hvad rör allt detta mig? Vi ha en teater med traditionel prestige och traditionela försänkningar. När publiken applåderar och affärerna gå ihop, äro vi nöjda! Hvem

vågar kasta den första stenen? — Jo, det våga nog de, som få de första stenarna af det fallfärdiga huset i hufvudet . . .

Såvida det ens är mödan värdt, det går nog fort af sig självt. Ty med den första stenen ramlar den traditionela prestigen, den andra krossar de traditionela försänkningarna, när den tredje faller, krypa rättorna ut — och hvem håller då ihop resten?

Den, som med insignierna fått åtminstone maktens ansvar?

Var säker på, han är den förste som springer — med sin krona under armen för att åtminstone rädda guldvärdet . . .

III.

Som bekant gjorde »Unge grefven» lycka. Frk. Svanström erhöll kritikens loford, trots den korta inöfningstid, som det s. k. ödet förunnat henne, och fru Sandell firade i titelrollen en verklig triumf — trots alla öden.

Onsdagen den 10 april erfor författaren, att »Unge grefven» från och med påskdagen skulle erhålla Barco Pragas skådespel »Förråd» till förpjes, och bekom på sin förfrågan om orsaken därtill direktörens svar, att han befarade en snar minskning i åskådarefrekvensen på tredje raden, om ej programmet försåges med en lockande förpjes — affischens personallista upptog för få artistnamn!

Som författaren emellertid ej fann, att nämnda dram kunde anses särskildt ägnad att locka folk på tredje raden, torde han ha annat oråd — åtminstone att döma af följande bref, som direktör Fredrikson samma dag mottog:

»Broder!

Jag erfor på f. m. din afsigt att med ett annat stycke utöka mitt program, som med vanliga och för omklädsel nödiga mellanakter dock räcker till kl. 9.58. Då »Ungkarlshemmet» spelade på lika lång tid, »Skandalen i natt» till kl. 9.45 och »Förr i världen» till kl. 10.5, och då samtliga dessa stycken betraktades som helaftonsstycken, måste jag fordra, att författareandelarna för »Unge

grefven» utgå efter samma beräkningsgrund. Utbedjande mig ditt svar härå före din bortresa i morgon,

Vänner
Knut Michaelson.»

Detta bref kräfver sin särskilda förklaring.

I åtskilliga fall, men aldrig bestämda, och endast i sådana, där det på detta sätt faller sig bekvämligt att undvika direkta öfverenskommelser eller äfventyrliga efterräkningar, har direktionen för K. Dram. Teaterns Association för sed att åberopa sig på »Kongl. Maj:ts Nädiga Reglemente för Styrelsen och Förvaltningen af de Kongl. Theatrarne» af år 1863, hvilket i själfva verket vid teaterns öfverlämnande till Associationen upphörde till all kraft och verkan utom i några speciela punkter, hvartill hänvisas i Associationens hyreskontrakt med staten och i de enskilde associéernas engagementskontrakt. Till detta reglementes föreskrifter har emellertid teaterstyrelsen funnit med Associationens ekonomiska fördelar framför allt öfverensstämmande att hänvisa svenska originalförfattare, om hvilkas förmåner § 73 stadgar, att de skola åtnjuta ett tantiem af $\frac{1}{8}$ af nettoinkomsten — två tredjedelar af bruttorecetten — fr. o. m. 2:dra t. o. m. 30:de representationen, samt för alla öfriga 3 Svenska Specie Riksdaler, såvida deras stycke utgör fullt spektakel; men resp. $\frac{1}{12}$ af netto och 2 Sv. Sp. R., såvida stycket utgör halft spektakel eller därutöfver, men mindre än fullt. I stället för tantiem vid premiären stadgas ett antagnings-honorarium af 112 R:dr R:mt 50 öre, som kan uppbäras vid ett styckes antagande.

Att döma af ofvan anförda bref, ansåg hr Michaelson sin komedi »Unge grefven» på lika goda grunder vara fullt spektakel, som teaterstyrelsen ansett både hans föregående, i brefvet uppräknade stycken och äfvenledes »Unge grefven», vid de fem första representationerna, vara det. Han torde dessutom ha insett den skada hans lätta konversationslustspel skulle lida på, att först efter kl. 11 e. m. afslutas. Och han synes slutligen ha ansett sig böra göra tantiembestämmelsen till frågans kardinalpunkt, för att, par principe, ej genom eftergift möjliggöra ett prejudikat, som skulle sätta Associationen i stånd till liknande knep mot andra svenska författare.

Då hr Michaelson samma afton, onsdagen den 10 april, infann sig på teatern för att afhämta svaret på sitt bref, uppgafs, att direktör Fredrikson redan afrest till Upsala för att ägna sin direktoriela regie åt fru Seelig-Lundbergs privata föreställning där-

städes på skärtorsdagen — en uppgift som äfven torde ha varit med sanningen öfverensstämmande, emedan man, till allmän häpnad, faktiskt saknade hans auktoriserande assistens vid den offentliga uppvisning af hans elevskola, som sistnämnda dag ägde rum. Hr Personne, som emellertid redan på onsdags afton — tillsvidare dock endast tillfälligt och med vederbörligt tillstånd — gripit de lösa regeringstyglarna, anmälde sig hos hr Michaelson såsom den afvikne direktörens bemyndigade ombud och svarade: »att författarens begäran ej kunde bifallas, och att denne borde betänka, att hr August Lindberg på tisdag skulle spela »Peer Gynt» på K. Operan, hvarigenom programmet »Unge grefvnn» vore i behof af förstärkning.»

Men äfven detta svar föreföll hr Michaelson alltför symbolistiskt, dels emedan det fullständigt undvek den framställda frågans kardinalpunkt, tantiembestämmelsen, dels emedan en blick på den kommande veckans repertoarlista visade honom, att »Förråd» och »Unge grefven» visserligen funnos anslagna för påskdagens spektakel, men att tisdagens — Peer Gynt-aftonens — program upptog »M:me Sans-Gène»...

Han anade således fortfarande oråd och afsände därför följande dag, Skärtorsdagen den 11 april, följande telegram till direktör Fredrikson:

»Rp. Direktör Fredrikson,

Teatern, Upsala.

Vidhåller från principiell synpunkt min rätt till oförminskade författareandelar. Motsätter mig eljest bestämdt hvarje vidare uppförande af stycket.

Michaelson.»

Författarens artighet att betala svaret tyckes för ett ögonblick ha totalt förvillat den fintlige direktörens sunda omdöme i afseende på egna betalningsskyldigheter och på allmän affärs-coutume. Ty pro primo uteblef hans svar nog länge att i hufvudstaden föranleda farhågor för, att han om Skärtorsdagskvällen till äfventyrs utsträckt sin utflykt längre än till Upsala...! Och pro secundo befans det telegrafiska svar, som äntligen långfredags middag ankom, endast innehålla en paradox af hardt när akademisk komik:

»Michaelson,

Sturegatan 22, Stockholm.

Finner ingen anledning begära ändring i Kongl. Maj:ts reglemente för teatern.

Fredrikson.»

Det komiskt paradoxa i detta svar ligger, såsom tydligt bör vara, däri, att medan hr Michaelson endast begär författareandelar enligt det reglemente, som hr Fredrikson åberopar, angifver sig denne behöfva begära *ändring* i reglementet för att fortfarande kunna utbetala helkvällstantiem för ett stycke, som han själf klassificerat som fullt spektakel efter samma reglemente, genom att fem gånger ha uppfört det allena.

Författaren, som emellertid ej behöfde lägga band på sin munterhet, för att inse det allvarliga i saken — afsikten att genom miss-tydning och förvrängning af lagliga stadgar beröfva en svensk författare trettiofire procent af honom tillkommande arvode — beslöt sig omedelbart för att, i egenskap af medlem i Sveriges Författareförening, konstituera ett exempel på möjligheten att främja denna för- enings behjärtansvärda ändamål — och utfärdade därför samma eftermiddag, den 12 april, sitt förbud för K. Dram. Teaterns Asso- ciation att vidare uppföra hans komedi »Unge grefven».

Följande dag innehöllo samtliga Stockholms tidningar notis om förbudet, och lördagen den 20 april hade Sveriges Författare- förening styrelsesammanträde, dit i staden befintliga dramatiska för- fattare voro kallade att dryfta frågan.

IV.

Det är att önska och hoppas att resultatet af denna Författare- föreningens diskussion måtte öppna ljusare utsikter för de medlem- mar däraf, som framdeles tilläfsventyrs våga anförtro sina konstnärliga och ekonomiska angelägenheter i K. Dram. Teaterns händer. Första villkoret därför är naturligtvis möjligheten af verkliga kontrakt rörande såväl konstnärliga som ekonomiska öfverenskommelser. Och det åberopade reglementet, som i alla händelser är i behof af en genomgripande revision, lägger i själfva verket inga hinder i vägen för uppgörelser enligt särskilda kontrakt. Ty det stadgar ofvan an- förda betalningsvilkor endast i det fall, att »icke annorlunda om ersättning öfverenskommit».

Ett prejudikat af den art, som hr Michaelsons uppträdande förebyggt, skulle vara att beklaga, i synnerhet vid sidan af tidigare

sådana, hvilka teaterstyrelsen lyckats genomdrifva genom sitt handlingsätt gent emot ett par andra yngre författare, hvilka ej sett sig i stånd att göra effektivt motstånd.

När hr K. A. Melins skådespel »Vid Breitenfeld» några gånger uppförts med en framgång, som visade alla utsikter för, att det skulle varda ett stående repertoarstycke, infann sig en dag teaterns sekreterare, hr Ossian Hamrin, hos författaren och angaf sig hafva i uppdrag att för Associationens räkning inköpa nämnda skådespel till fast pris, mot att författaren afstode från vidare anspråk på reglementerade författareandelar. Hr Melin torde först ha nekat ingå på ett dylikt köp, men slutligen sett sig nödgad att låta hr sekreteraren diktera villkoren, såvida han ville undvika den ännu större förlust, som skulle drabba honom, om stycket, såsom Associationens ombud antydde, *skulle blifva nedlagdt i den händelse köpet ej komme till stånd.*

När hr Tor Hedberg för ett par år sedan lyckades få sitt skådespel »En tvekamp» antaget till spelning på K. Dram. Teatern, uppbar han det ofvan nämnda antagnings-honorariet af 112 kr. 50 öre, hvilket, när någon författare visar otålighet, brukar af direktionen påpekas såsom bästa garanti för ett arbetes snara uppförande. Enligt reglementet kan emellertid en författare ej återtaga ett redan antaget stycke, så snart någon del af honorariet därför är kvitteradt, och hr Hedberg såg sig därför ur stånd, att, när »En tvekamp» ej blef uppförd, hembjuda stycket åt annan teater. — Men hvad händer? — När ett år senare samme författares lustspel »Nattrocken», som verkligen uppfördes, skulle honoreras — *afdrog teaterns direktion från tantiemerna för detta stycke de 112 kr. 50 öre som hr Hedberg bekommit såsom antagnings-honorarium för »En tvekamp.»*

Finge teaterns styrelse fortfara med skapandet af dylika prejudikat, är det sannolikt, att hon snart skulle lyckas komma i det ideala affärsförhållande till svenska författare, som ett i dessa dagar från outrönt håll utspridt rykte påstår redan sedan lång tid tillbaka existera mellan K. Dram. Teaterns Association och hr Knut Michaelson. Detta rykte, som säger, att hr Michaelson aldrig uppburit något arvode af teatern, utan fått sina komedier antagna vid årliga champagnesupéer, har emellertid föranledt författaren att, till en våra teatrar nära stående person, som bland andra funnit skäligen utkolportera detta rykte, adressera följande rader:

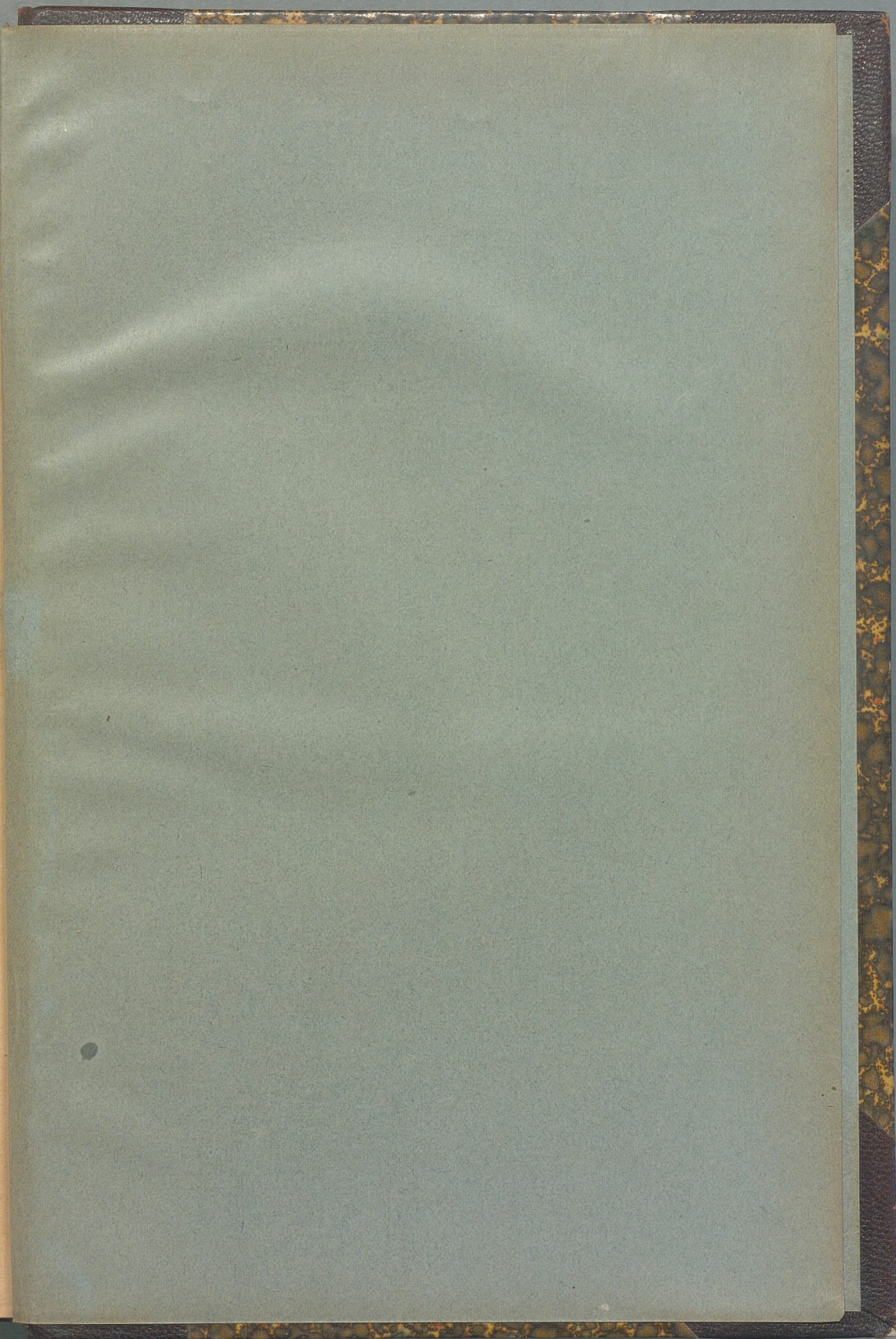
»Tillåt mig på förekommen anledning lämna följande upplysningar: De till mig af Dram. Teatern under de sista åren utbeta-

lade författareandelarna hafva utgjort kr. 5,915: 71, utom de för »Unge greffen» ej lyftade. Efter premièrerna hafva verkligen supéer förekommit med teaterns direktör som ärad gäst, hvarvid jag haft nöjet mottaga hans tack såväl för maten som för de 75,764 kr. 50 öre, hvilka mina stycken på senare tider inbragt åt hans teater.»

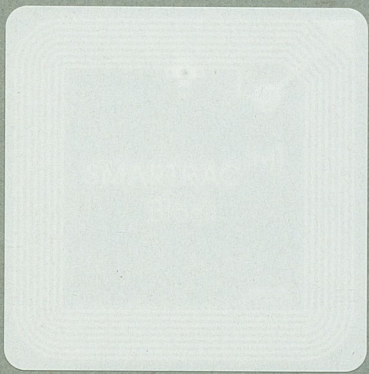

Kungl.
STO

Tic

Kungl. biblioteket, Stockholm

50001

000 747 115